

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2023.4.218>

*Олександр Тригуб**

У ПОЛОНІ МУЗИ КЛІО (до 55-річчя українського історика Олега Григоровича Бажана)

Упродовж всього свого тридцятилітнього «перебування» як фахового історика, у царині музи Кліо Олег Бажан здобув повагу та авторитет серед колег, друзів, студентів та визнання вітчизняної та зарубіжної спільноти.

Майбутній вчений-історик народився 6 жовтня 1968 р. у місті Пирятині Полтавської області у сім'ї службовців. Батько – Григорій Остапович та мати – Лідія Антонівна змалку прищеплювали доньці Світлані та молодшому сину Олегу бажання вчитися та розвивали прагнення до здобуття знань. Журналіст за фахом, Григорій Остапович все своє життя збирав власну бібліотеку та привчав малечу до читання, розв'язування кросвордів, захоплював розповідав про історію рідного краю.

Тож після здобуття повної загальної середньої освіти (за успіхи у навчанні у Пирятинській середній школі № 2 отримав Золоту медаль) у виборі фаху 17-літній юнак не сумнівався. У 1985 р. він вступає на історичний факультет Полтавського державного

* *Тригуб Олександр Петрович* – доктор історичних наук, професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського національного університету імені Петра Могили (м. Миколаїв, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0610-1702>; e-mail: alextrigub@ukr.net

педагогічного інституту імені В.Г. Короленка. Навчався із великою старанністю, залюбки відвідував лекції викладачів факультету Олександра Мельникова, Віктора Ревеуга, Михайла Баки. Інтерес студента-старшокурсника до замовчаної у радянські часи політики українізації в 1920-1930-ті роки схвально підтримав доцент кафедри історії СРСР Олексій Нестуля (нині – ректор Полтавського університету економіки і торгівлі), під керівництвом якого, на п'ятому курсі навчання, Олег Бажан блискуче захистив дипломну роботу на тему: «Здійснення політики українізації на Полтавщині в 1920-1930-ті роки».

Після завершення курсу навчання на історичному факультеті Олегу Бажану в 1992 р. було запропоновано посаду асистента на новоствореній у Полтавському педінституті кафедрі історії України. У 1994 р. О. Бажана було зараховано до аспірантури Інституту історії України Національної академії наук України. Вчена рада науково-дослідної установи затвердила тему його дисертаційного дослідження «Опозиційний рух в Україні (друга половина 50-х – 80-ті рр. ХХ ст.)». Науковим керівником було призначено кандидата історичних наук Юрія Зіновійовича Данилюка – авторитетного вченого у галузі історичного краєзнавства та природи радянського тоталітарного режиму. Спількування та спільна робота над науковими проектами з Юрієм Данилюком сформувала Олега Бажана як ученого-дослідника. Молодий вчений став одним із перших вітчизняних істориків, які досліджують механізм і наслідки державного терору в радянській Україні. Зокрема, за його безпосередньою участю розпочалася систематична розробка раніше недоступних для широкого кола дослідників документальних матеріалів з фондів колишнього архіву ЦК КПРС, ЦК Компартії України, КДБ СРСР і його республіканських управлінь. У площину його наукових інтересів потрапили механізми політичних репресій у 1930-1980-х роках в Українській РСР, функціонування органів державної безпеки у добу Великого терору та в часи хрущовської відлиги.

На початку липня 1996 р. у Дніпропетровському державному університеті О. Бажан захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. Від 1997 р. – науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу регіональних проблем історії України, із 2016 р. – старший науковий співробітник відділу історії державного терору радянської доби Інституту історії України НАН України. У 2000 р. у колаборації з науковим керівником вийшли перші монографії Олега Бажана: «Український національний рух. Основні тенденції і етапи розвитку (кінець 1950-х – 1980-ті рр.)», «Випробування вірою», «Опозиція в Україні».

Результатом кропіткої роботи в архівах України наприкінці 1990-х – початку 2000-х років стали видання збірників документів: «Збережемо ту славу. Громадський рух за увічнення історії українського козацтва в другій половині 50-х – 80-х рр. ХХ ст.»; «Операція "Френтік". З історії бойової співдружності військово-повітряних сил СРСР і США, цивільного населення України в роки Другої світової війни (К., 1998); «Тернистим шляхом до храму: Олесь Гончар в суспільно-політичному житті України 60-80-ті рр. ХХ ст.» (К., 1999); «Пам'ять Биківні» (К., 2000), «На скрижалях історії: з історії взаємозв'язків урядових структур і громадських кіл України з українсько-канадською громадою в другій половині 1940-х – 1980-ті роки» (К., 2003); «Кримські татари: шлях до повернення: кримськотатарський національний рух (друга половина 1940-х – початок 1990-х років) очима радянських спецслужб (К., 2004 у 2 частинах).

Чимало розвідок Олега Бажана присвячено правлячій еліті в Україні в другій половині ХХ – початку ХХІ століття: «Петро Шелест. Вірю в розквіт моєї рідної України...» (К., 2021); «Уряди незалежної України» (К., 2010).

У 2000-х роках О. Бажан взяв участь у підготовці низки фундаментальних колективних видань: «Політичний терор і тероризм в Україні» (К., 2002), «Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба» (К., 2014); «Українське суспільство в 1960-1980-х рр. Історичні нариси» (К., 2021). Автор понад 500 праць (монографій, посібників, підручників, збірників документів, статей), присвячених політичним репресіям в Українській РСР, дисидентському рухові, історії радянських спецслужб, політичній історії України ХХ ст. Його праці друкувалися в Австралії, Болгарії, Великобританії, Литві, Польщі, Румунії.

Значний відрізок творчої та професійної діяльності О.Г. Бажана пов'язаний з Національною спілкою краєзнавців України (НСКУ). Як голова Ревізійної комісії НСКУ (2001-2012), член правління НСКУ (2012-2017), член президії (з 2017 по теперішній час) особисто проводить велику роботу по активізації краєзнавчого руху в Україні, координації дій структурних одиниць Національної спілки краєзнавців між собою у виконанні державних програм патріотично-виховного напрямку.

В якості відповідального секретаря (1999), а згодом першого заступника головного редактора (з 2000 р. по теперішній час) журналу «Краєзнавство» прагне надати краєзнавчому руху сутнісно-орієнтуючого, наукового пошуку, перетворює друкований орган Національної спілки краєзнавців України на своєрідну трибуну висвітлення проблем, завдань та історії розвитку історичного краєзнавства в Україні. На початку 2000-х років у часописі з'явилися нові рубрики: «Літопис українського краєзнавства», «Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення», «Церковно-історичне краєзнавство: витоки та сучасний дискурс», «Краєзнавство в особах», «Музейництво в Україні: історія та проблеми сучасного розвитку», «Регіональні аспекти історичної демографії», «Історія України у світлі регіональних досліджень», «Теоретико-методологічні засади освітянського краєзнавства», «Джерела та біографічні студії», «Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя» й інші. Зусиллями членів редколегії та, зокрема, Олега Бажана, істотно поглиблено проблематику часопису, розширено коло дописувачів, а сам журнал «Краєзнавство» із науково-популярного перетворився на наукове фахове видання, в якому висвітлюється різноманітна тематика краєзнавчих досліджень.

Разом з організаційною діяльністю Олег Бажан займається краєзнавчими дослідженнями, виступає з доповідями на всеукраїнських і міжнародних конференціях та нарадах. Олег Григорович є автором брошури з історії Пирятинського краю, членом авторського колективу історичного нарису про Полтаву, упорядником збірника документів про входження Кримського півострова до складу України, низки статей, присвячених Києву доби тоталітаризму, довідкових видання – «Всеукраїнська спілка краєзнавців: від А до Я» (К., 2001), «Всеукраїнська спілка краєзнавців 1997-2003 роки» (К., 2003) та ін.

Починаючи з середини 1990-х років Олег Бажан бере активну участь у реалізації державної програми «Реабілітовані історією» (на 2023 рік побачило світ 137 томів серії),

покликаній увічнити пам'ять жертв політичних репресій в Україні в ХХ столітті, ініційованої Національною спілкою краєзнавців. Він є членом Головної редакційної колегії науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією», керівником науково-редакційної групи з підготовки науково-документальної серії книг «Реабілітовані історії. Місто Київ» при Київській міській адміністрації (з 2013 р.), членом Київської міської комісії у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій при Київській міській адміністрації (з 2014 р.), упорядником, автором вступних статей томів по Автономній Республіці Крим, Дніпропетровській, Житомирській, Київській, Львівській, Миколаївській, Полтавській, Сумській, Тернопільській, Черкаській, Чернігівській областях. Зокрема у його дослідженнях, опублікованих в рамках багатотомної серії книг «Реабілітовані історією», головна увага приділяється становленню та діяльності органів держбезпеки комуністичного режиму на території України, методам діяльності спецслужб у контексті реалізації репресивної політики партійно-радянського керівництва, аналізу соціально-психологічного портрета співробітника радянських спецслужб.

Одночасно Олег Григорович бере участь у підготовці низки фундаментальних колективних видань: «Звід пам'яток історії та культури України» (із 1999 р.); «Енциклопедія сучасної України» (із 2001 р.) «Енциклопедія історії України» (із 2003 р., автор понад 110 статей). У 2011 р. він долучився до авторського колективу, який підготував до друку «Політичну енциклопедію», покликану створити ґрунтовне уявлення про стан сучасної політичної науки в Україні. Важливою частиною професійного життя О. Бажана є членство у редакційних радах періодичних видань «З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ», «Південний Захід. Одесика», «Сумський історичний журнал», «Сумська старовина», «Старожитності Лукомор'я», «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки».

Свою науково-дослідну роботу вчений вміло поєднує з педагогічною діяльністю. З 1995 р. Олег Бажан викладає на кафедрі історії Національного університету «Кієво-Могилянська академія». Він є автором навчальних посібників: «Історія українознавства» (К.: «Академвидав», 2011); «Історія України» (К.: «Кліо», 2015). У 2019 р. Олег Бажан отримав почесне звання «Заслужений працівник культури України».

Нині Олег Бажан продовжує досліджувати національну політику радянської влади в Українській РСР, функціонування партійно-державної номенклатури УРСР у 1960-1970-ті роки, переосмислювати добу Великого терору 1937-1938 років, інші важливі сторінки української історії другої половини ХХ ст.

З нагоди 55-річчя від Дня народження, сердечно вітаємо члена нашої редакційної колегії Олега Григоровича Бажана, бажаємо міцного здоров'я, мирного неба над головою, подальшого професійного зростання, впевненого досягнення нових життєвих вершин!